

про розвиток фоноархівів України за останніх 70 років та формування практики архівної справи як частини етномузикознавчої науки”. Оскільки дослідник не мав змоги особисто прилетіти в Україну та виголосити свою доповідь, з ним завдяки Інтернету був налагоджений онлайнівський відеозв’язок. Тож Антоній Поточняк став активним учасником засідання секції: ставив запитання, давав свої зауваги. Він не тільки поділився своїми здобутками, але й почув коментарі та запитання після виголошення своєї змістовної та багатой на фактаж доповіді.

Окрім праці дослідників у різнопланових секціях, у рамках конференції був проведений книжковий форум, на якому учасники конференції мали змогу презентувати різні друковані видання. Для цього було відведено спеціальне, спільне для всіх секцій, засідання. Серед представлених новинок – два випуски (четвертий та п’ятий) щорічника „Етномузика” (Василь Коваль), збірники серії „Етнокультурна спадщина Полісся” (Віктор Ковальчук), уперше презентований кварталник „Міфологія та фольклор” (Ігор Гунчик), монографія Василя Івашківа „Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша” (Василь Івашків), словник-довідник „Українська фольклористика” (Михайло Чернопиский) та інші.

Ірина Довгалюк

Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т.
Т. 4. Брэсцкае Палессе. У 2 кн. / В.І. Басько [і інш.];
ідэя і агул. рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. – Кн. 1. –
Мінск: Вышэйшая школа, 2008. – 559 с.: каляр. іл.;
Кн. 2. – Мінск: Вышэйшая школа, 2009. – 863 с.: каляр.
іл., 1 электрон.-апт. дыск (CD-Rom).

У 2008 та 2009 роках білоруські фольклористи опублікували дві книги із чергового тому фундаментальних наукових видань у рамках послідовно реалізованого проекту „Традиційна мистецька культура білорусів”, спрямованого на комплексне висвітлення народної творчості кожної із шести етнографічних областей. У перших трьох томах охарактеризовано етнічну культуру Могилевського Подніпров’я (2001), Вітебського Подвиння (2004)¹ та Гродненського Понемання (2006). Рецензоване четверте видання стосується фольклорної традиції найближчої нам у

¹ Рецензію автора на перших два томи див.: Рибак Ю. Традиційная мастацкая культура беларусаў // Етномузыка / Упоряд. Б. Луканюк. – Львів, 2007. – Число 2. – С. 216-219.

територіальному та історично-етнографічному вимірах території Берестейщини, а тому, очевидно, є потреба ретельно проаналізувати цей том, щоправда, зосередившись лише на музичних матеріалах. Зрештою, музика в усіх томах займає дуже вагомe місце, оскільки ідея видання та загальна редакція усіх томів належить відомому білоруському етномузикологові Тамарі Варфаламєєвій.

Концепція упорядкування, основний зміст та оформлення берестейського тому не особливо відрізняються від попередніх видань із цієї серії, у чому також слід вбачати заслугу авторського колективу та цілої низки відповідальних структурних підрозділів. За такою якісною роботою проглядається злагодженість діяльності фольклористів-суміжників та владної вертикалі у сфері культури – від міністра і до завклубом.

Загальні положення книги, специфіка її підготування та зміст висвітлено у передмові Т. Варфаламєєвої, де звертають на себе увагу два основні факти: (1) у виданні відображено стан традиційної культури на момент її дослідження, яке тривало лише три роки – від 2000 до 2002, однак, очевидно, що сама інформація є настільки давньою та об'єктивною, наскільки це дозволяє пам'ять інформантів похилого віку, більшість із яких виступають автохтонами, народженими в 1920 – 1930-х роках; (2) проєкт виконано співробітниками лабораторії традиційного мистецтва Білоруського державного інституту проблем історії культури за участю дослідників Інституту мистецтвознавства, етнографії і фольклору НАН Білорусі. Усього за короткий час проведено 19 експедицій у 231 селі та записано понад 3000 одиниць фольклорної творчості. Не зрозуміло, однак, чому в підготовці книг не використано матеріалів попередніх років, що могло б суттєво доповнити загальну картину, у цьому випадку в межах Брестського Полісся. Навряд чи в білоруських колег з'явиться можливість реалізувати ще більш масштабний аналогічний проєкт, а тому в уявленні нащадків та в науковому обігу залишиться недостатньо повно репрезентована фольклорна традиція, зафіксована у надто короткому часовому зрізі, а, отже, очевидно, не в усіх своїх проявах.

Структура двох книг „Брестського Полісся” така ж, як і була в передостанньому виданні, присвяченому Гродненському Помеманню¹. У першому берестейському томі характеризуються етнографічні властивості регіону, календарні звичаї та обряди (Т. Кухаронак, Т. Валодзіна, В. Басько), доповнені об'ємним пісенним додатком, окремо викладено матеріал про сімейні звичаї та обряди, а також висвітлено пласт позаобрядового пісенного репертуару, а саме – ліричні та ліро-епічні твори (Т. Варфаламєєва). Розділ про інструментальну музику, як і в попередніх томах, підготовлено М. Казенка. Слід відзначити плідну польову роботу

¹ Перші два томи вийшли в одній книзі, два останні – у двох.

цього автора, ретельні транскрипції (чимало партитур оркестрової гри) та очевидні старання якнайбагатше представити пласт інструментальної музичної культури. Однак, як і в попередніх томах, інструментальна музика Берестейщини постає з явною перевагою елементів фольклоризації, що об'єктивно відображає актуальні тенденції місцевого інструменталізму, але не дає уявлення про автентичну традицію, яка у своїй фіксації та репрезентації потребує від дослідника чималих реконструктивних, власне наукових етнографічних підходів.

Значно краще М. Казенку вдалися його коронні розділи про танцювальний фольклор та народні ігри („гульні”), якими розпочинається друга книга берестейського тому. Тут таки інші науковці виклали багато матеріалів про народну прозу (А. Боганьова), народні замовляння, прислів'я та приказки (Т. Валодзіна), чого не було в попередніх томах. Окрему частину складають докладні характеристики традиційного одягу (М. Вінікава) та текстилю (В. Лабачевская).

Укотре найвищої похвали заслуговує технічний рівень виконання етнографічних томів, видрукованих у мінському видавництві „Вишешая школа”. Книги багато ілюстровані фотографіями, нотними прикладами та графічними малюнками, бездоганні за поліграфією та технічним рівнем оформлення. Уперше до томів додано компакт-диск із автентичними музичними зразками. Тут представлено 32 пісенні та інструментальні твори, записані у 1983 – 1984 та 2000 – 2008 роках. Географія більшості записів обмежується кількома адміністративними районами – Столінський, Лунінецький та Пінський.

Тепер трохи детальніше про пісенні розділи берестейських томів.

У процесі характеристики пісенного репертуару Брестського Полісся та його діалектних властивостей Т. Варфаламєєва визначає дві пісенно-стильові системи – західнобілоруську і центральнополіську, а також у межах самої „брестчини” констатує існування трьох порівняно самостійних ареалів – західнобілоруського, центральнополіського та зони інтерференції. Із цим важко погодитись хоча б тому, що обрано неоднорідні критерії поділу, а також через те, що територія із власне найпомітнішими українськими елементами визначена як „західнобілоруська”, можливо, для того, щоб задекларувати національний (політичний) погляд на цю проблему.

Досить об'ємно в першому томі представлено усі жанрові цикли обрядового та необрядового пісенного фольклору. Обрядова пісенна творчість, що цілком логічно, викладена у контексті детальної етнографічної характеристики фольклорного матеріалу Берестейщини. У процесі розкриття календарної обрядовості автори орієнтуються на дві дати відзначення основних свят – за православним та католицьким (?) календарями, за якими, очевидно, варто вбачати відповідність новому і старому стилям. Реконструкція обрядових обставин щедро доповнюється

цитатами інформантів, поетичними текстами пісень та чітко паспортизується. У цілісному вигляді пісенні зразки подаються у кінці кожного з розділів, що відповідають пісенним циклам – „пісні зими”, „пісні весни” і т.д. Але в описі весільного обряду наспіви розміщують безпосередньо на місці докладної характеристики кожного ритуального етапу – від початку (заручини) і до кінця (пироги) дійства. Пісенно-обрядову частину завершує об’ємний коментар проведення поховальних ритуалів, що також доповнюється кількома голосіннями.

Техніка виконання нотних транскрипцій відзначається достатньо високим рівнем та загалом відповідає тим же принципам, що й у попередніх томах. Це демонструє властиві багатьом білоруським етномузикологам підходи, згідно з якими твори транскрибуються на реальній теситурі, знаки альтерації виставляються також на рівні їхнього діапазону в мелодії, а групування тактів співпадає з цезуруванням поетичних текстів. Крім того, тактові риси виставляються ще й над нотоносцем у місцях закінчення рядка (одинарна) та строфи (подвійна). Переважна більшість пісень транскрибована у межах двох початкових куплетів, і це цілком виправдано з огляду на поширене в народному виконавстві явище помилкового відтворення початкових строф, що є наслідком музикування без попереднього настроювання, як це найчастіше буває в експедиційно-польовій практиці. Певним недоліком у нотаціях слід вважати відсутність зазначення мелодичних варіантів, що очевидно періодично траплялися в наступних куплетах.

Далеко не всі транскрипції відповідають заявленому у вступі аналітичному принципу нотування, який, до того ж, у розумінні упорядників полягає лише в „інтонаційній, ритмічній та агогічній деталізації” (с. 67)¹. Наскільки відомо, у первинному тлумаченні цього підходу від транскриптора вимагається системно-аналітичне осмислення звукового матеріалу, його типологічне опрацювання, що не раз потребує застосування різного роду моделювань (насамперед ритмічних та мелічних). Натомість у берестейських нотаціях трапляються як елементарні недоліди, так і суттєві упущення. Вже на початку у двох колядках (№№ 1, 16) неправильно визначено метричну одиницю, коли вісімкові за природою схеми потактовані як четвертні – 3/4 замість 6/8. Усупереч заявленому правилу виставлення тактових рисок відповідно до цезурування в мелодії та поетичному тексті (с. 68), у двох кустових піснях – №№ 38, 39 – такти не збігаються із цезурованими сегментами. У кількох весільних піснях поміж вісімковими метричними тактами раптом вписуються

¹ Критику непослідовного та неправильного трактування положень Є. Гіппіуса про аналітичну нотацію містить праця Б. Луканюка „К вопросу об аналитическом методе нотирования”, опублікована у цьому числі „Етномузики” (див. с. 69-99).

четвертні, що суперечить природі фольклорного інтонування, однак темпова одиниця при цьому для всього твору зазначається лише однією тривалістю (восьмою або четвертою): № 87 – $6/4 + 9/8 + 11/8 + 10/8$ ¹; № 88 – $6/8 + 9/8 + 5/4$?; № 101 – $6/4 + 9/8 + 6/4$. Помилково, унаслідок послідовно реалізованого правила транскрибування лише перших куплетів, деякі твори із розширенням віршової структури від 7- до 9-складової (5+4) і навпаки записані лише у початковому вигляді: №№ 100, 104, 119. Цим самим не лише позбавлено читачів можливості правильно підтекстувати подальші слова пісень, а й несвідомо проігноровано цікавий трансформативний прийом, який може вказувати на генезу одного з найпоширеніших обрядових мелотипів. Зовсім неточно записано весільну пісню із 17-складовим віршем, яка також за виразної ямбічної ритмоорганізації потактована на $3/4$, а сам текст штучно розбито на рядки – 5+5 і 7 (№ 108), тоді як згідно з елементарною логікою та особливостями римування він мав би записуватися у два, але 17-складові рядки. Зрештою, саме цим другим способом записана одна з наступних весільних мелодій (№ 142), у якій ця схема має вихідну 14-складову структуру (4+4+6).

Попри спостережені недоліки увесь музичний матеріал берестейського тому цілком піддається відчитанню з позиції правил української (львівської) етномузикологічної школи, а тому послужить надійним джерелом в ареально-типологічних дослідженнях². Послідовна реалізація цього проекту, а також інші вагомні доробки білоруських фольклористів³ укотре за останні кілька років переконливо засвідчують про стрімкий ріст місцевої етнографічної науки, завдяки чому вже нині для фахівців різних народознавчих галузей відкриваються широкі можливості здійснення низки аналітичних розвідок із виходом на розв'язання архіважливих проблем етногенезу слов'янства.

Юрій Рибак

¹ У цьому випадку ідентичні за мелодикою крайні фрази виявляються потактованими по-різному – $6/4$ і $10/8$ замість $12/8$ і $10/8$.

² Варто додати, що дещо раніше від білоруських колег, у 1997 році, авторів випала нагода провести експедицію в кількох селах Брестського, Малоритського та Жабинківського районів. Деякі з тих виконавців згадуються і в рецензованій книзі. До честі мінських дослідників, слід відзначити, що звід мелотипів, виявлених у процесі цих двох експедицій, фактично є ідентичним.

³ Про об'ємне енциклопедичне видання білоруських колег див. рецензію автора: Рибак Юрій. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: У 2 т. // Етномузыка. – Число 5 / Упор. І. Довгалюк, Ю. Рибак. – Львів, 2008. – С. 166-168. Також див. у цьому числі „Етномузики” рецензію Л. Добрянської на одну із мінських фольклористичних конференцій (с. 183-187).